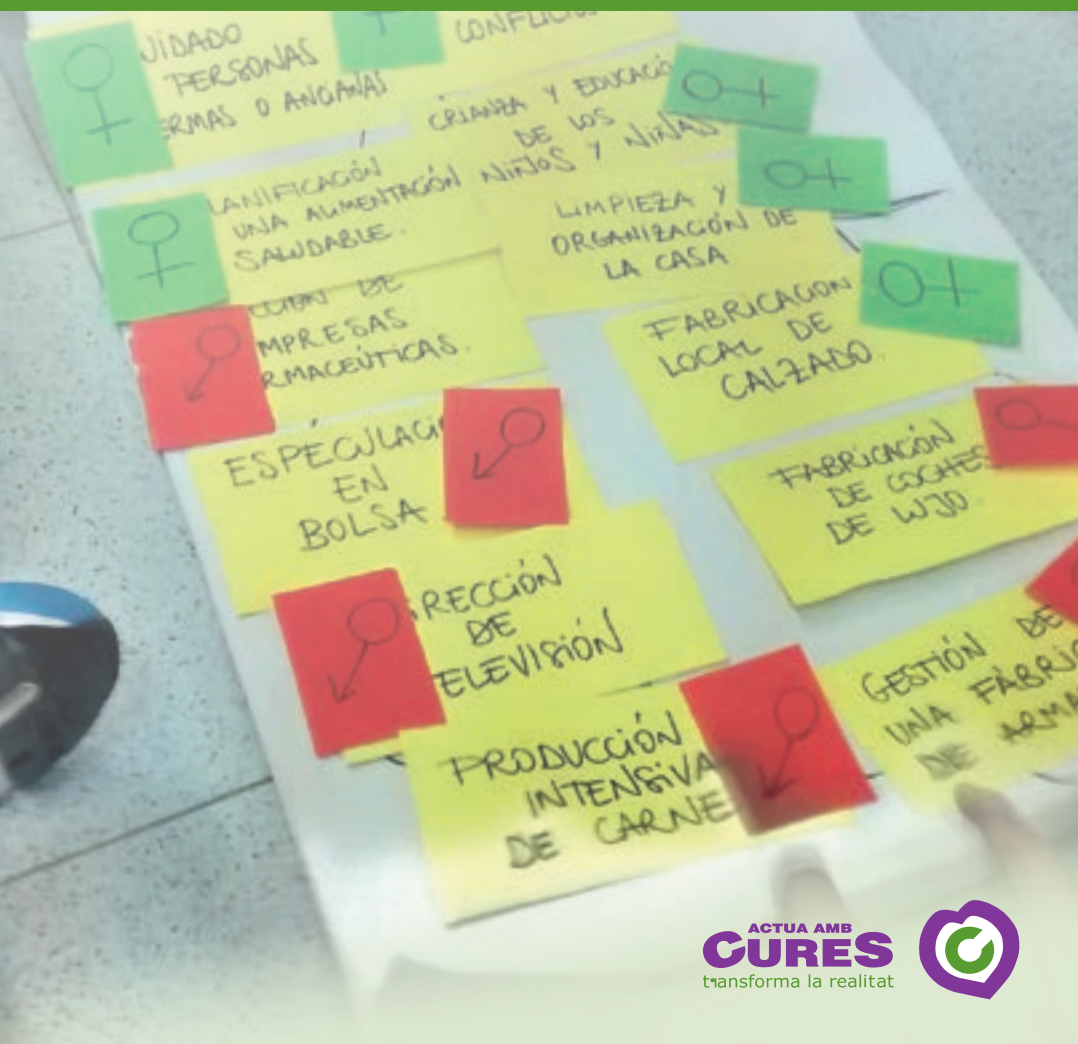

JOVES ACTUANT AMB CURES

PROPOSTA PER PROMOURE LA PARTICIPACIÓ SOCIAL DE JOVES

- Edita: InteRed.
- Coordinació: Raquel Tanarro.
- Disseny i maquetació: Freepress S. Coop. Mad.
- Impressió: Iarriccio Artes Gráficas S.L.
- Data: 2017.

No es pot alterar, transformar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra.

ALGUNOS DERECHOS RESERVADOS

(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/>)

L'edició d'aquesta publicació ha estat realitzada amb el suport financer de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional per al Desenvolupament (AECID). El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva d'InteRed i no reflecteix necessàriament l'opinió de l'AECID.

INTRODUCCIÓ

InteRed promou una educació per a una ciutadania global, transformadora, com a dret però també com a mitjà per construir subjectes i societats més justes i en les quals l'exclusió i les desigualtats, siguin del tipus que siguin, es redueixin o desapareguin.

“Actua amb cures”¹ és la campanya que **InteRed** va llançar, ja fa quatre anys, per conscienciar sobre la importància que siguem les persones, i no els diners i el mercat, els qui estiguem al centre del sistema actual. Situar la vida al centre ens permet mirar la realitat tenint en compte la cura a la llar, la cura del planeta en el qual vivim i la nostra pròpia cura. Anomenem cures totes les activitats (alimentar-nos, guarir-nos, atendre persones malaltes, tenir cura d'infants, d'un amic o del medi ambient) que s'han de dur a terme per prosseguir, reparar i mantenir-nos amb la finalitat de viure en aquest món de la millor manera possible. Les tasques de cura són imprescindibles per al sosteniment de la vida i les societats. Tanmateix, la seva organització social i la corresponsabilitat tenen un repartiment i un impacte desigual entre homes i dones.

Portem la nostra campanya a persones i col·lectius organitzats i convidem a exercir el nostre dret de participació i acció ciutadana: a centres educatius; espais d'educació no formal, de lleure i temps lliure; universitats, i àmbits de la societat civil organitzada...

Amb la nostra **Revolució de les Cures**² volem construir una agenda personal, política i social que posi la sostenibilitat de la vida al centre i visibilitzi les nostres accions diàries de cures, majoritàriament en mans de les dones, per donar la volta al sistema, transformant-lo des de l'arrel.

Amb aquest objectiu, l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional (AECID), en la seva convocatòria de 2015, va cofinançar el projecte “Proposta de

---

1. www.actuacon cuidados.org

2. <https://www.intered.org/sites/default/files/campana/para-ti-y-para-mi-web.pdf>

participació ciutadana per a adolescents i joves des d'una ètica de la cura i la corresponsabilitat", presentat per InteRed. El projecte ha buscat promoure en adolescents i joves processos de participació ciutadana per actuar localment i globalment des d'una ètica de cures i corresponsabilitat, a través de la promoció de la mobilització social i la seva difusió a les xarxes socials, així com la formació d'agents multiplicadors procedents de l'àmbit educatiu (professorat) i associatiu (educadors/es).

Aquest document recull les experiències d'implementació de la proposta didàctica "Joves actuant amb cures. Guia per a la mobilització de joves" a cinc ciutats espanyoles: Màlaga, Saragossa, Burgos, Salamanca i Valladolid.

El document pretén extreure els aprenentatges més significatius del procés de treball amb grups de joves de diferents contextos, classes socials, orígens i creences.

LA INICIATIVA SORGEIX DES DE...

...la visió de l'educació per al desenvolupament i la ciutadania global (EPDCG) d'IR:

Una visió que considera l'EPDCG un procés socioeducatiu continuat, que promou una ciutadania global crítica, responsable i compromesa (en l'àmbit personal i col·lectiu) amb la transformació de la realitat local i global per construir un món més just, més equitatiu i més respectuós amb la diversitat i el medi ambient, en el qual totes les persones puguem desenvolupar-nos lliurement i satisfactòriament.

...la proposta de participació que promou IR:

Una proposta d'acció que pretén fomentar la capacitat de la ciutadania per a una participació crítica i creativa a la societat, com a ciutadania activa i èticament responsable; la capacitat de comprometre's en accions concretes amb motivació i optimisme; la capacitat de protegir i millorar el patrimoni social, cultural i natural de la humanitat.

...la convicció de la mobilització social com a eina de canvi:

Una convicció que es basa en la idea que qualsevol persona que s'ha sensibilitzat sobre un aspecte de la realitat, s'ha format i investigat per comprendre-la, respon amb unes actituds noves i comportaments nous. I aquestes actituds i comportaments nous poden arribar a qüestionar un sistema basat en la democràcia representativa, per a la qual l'eix de la participació ciutadana es basa en el vot individual exercit periòdicament. Per contra, la mobilització social a través de la presència de multituds implica una participació constant i diària.

“...la idea d’apropiació” dels espais públics:

Els moviments i les mobilitzacions impliquen la posada en marxa de mecanismes d'acció col·lectiva, l'acte elemental i primer dels quals consisteix a obrir la porta i sortir al carrer. I allà, fer-hi coalició per apropiarse d'una porció determinada d'espai públic, amb la finalitat de fer el mateix, al mateix moment i amb una mateixa voluntat expressiva, convertint l'ocupació del carrer en un instrument fonamental de pressió política.

...l'enfocament de gènere

L'enfocament de gènere és el que té en compte les diferències i les desigualtats entre homes i dones existents en la realitat. És a dir, visibilitza la manera com el gènere pot afectar la vida i les oportunitats de les persones per resoldre els seus problemes i dificultats. Des de la veu i l'experiència de les dones, qüestionem el model de desenvolupament dominant i treballem per promoure l'equitat, l'apoderament de les dones i la corresponsabilitat en els treballs de les cures. Proposem una “ètica de la cura” que situï la cura, entesa com un valor, en equivalència amb la justícia, les responsabilitats, amb els drets.

...i l'enfocament dels drets humans:

L'eix és la persona. Aquesta es concep com la veritable titular dels drets, posseïdora i promotora d'aquests i protagonista del seu desenvolupament personal i social. La persona es converteix en agent de canvi per transformar

corresponsablement el seu context, tenint en compte les causes que generen vulneració dels drets de les persones i els col·lectius.

PER QUÈ APOSTEM PER JOVES?

Segons Bourdieu la joventut “no seria més que una paraula”³, una creació social per definir un període etari i no com un actor social en si mateix. En aquests darrers anys, tanmateix, la població juvenil s’ha convertit en subjecte polític clau en la configuració de noves experiències d’economia social, en nous laboratoris de mobilització social i, fins i tot, d’articulació política (Moviment 15M, p.e.).

La participació social constitueix una dimensió clau de la inclusió de la joventut en la societat, ja que a través seu expressen tant les seves possibilitats com els seus desitjos en la construcció d’un futur compartit. Si bé actualment la joventut ostenta una forta desconfiança respecte de les formes institucionalitzades de participació política, també mostra més disposició a participar en accions més directament relacionades amb el tipus de problemes i aspiracions que tenen com a joventut del segle XXI.

InteRed considera a la joventut protagonista principal en la seva missió de transformació social, com a agent clau en la transformació social; d’allà la importància que es compromet amb la realitat global, que visqui en coherència amb el respecte i la defensa dels drets humans, que posi en qüestió els models de desenvolupament injustos, que fomenti estils de vida respectuosos amb el medi ambient i amb les persones i que proposi processos creatius per pensar altres maneres d’estar al món.

Per això, apostem per les iniciatives que ajuden a generar processos d’apoderament juvenil orientats a la sensibilització, la formació i la mobilització social. InteRed té l’objectiu fonamental en la seva acció amb joves de promoure la seva motivació i compromís envers les cures,

---

3. Bourdieu, Pierre. (2002). La “joventut” només és una paraula. En Sociologia i cultura (pàg. 163-173). Mèxic: Grijalbo, Conaculta.

Alumnat de primer de batxillerat. Institut Santa María la Nueva y San José Artesano. Burgos

l'equitat de gènere i la justícia social. Proposem enfocar la nostra feina en el protagonisme dels grups d'adolescents i joves a través del disseny de les seves activitats de mobilització pròpies. I ho fem a través de la proposta “Joves actuant amb cures”.

¿QUÈ ÉS “JOVES ACTUANT AMB CURES”?

“Joves actuant amb cures”⁴ és una metodologia que té com a finalitat impulsar un procés d'**apoderament juvenil** en el qual es generin alternatives de canvi davant d'allò que volem transformar perquè considerem que és injust i discriminatori. I ho fa utilitzant metodologies educatives innovadores, com la ludopedagogia, la

---

4. <http://redciudadaniaglobal.org/wp-content/uploads/2017/07/INTERED-ACTUA-CUIDADOS.pdf>

investigació-acció participativa, l'aprenentatge cooperatiu, l'aprenentatge-servei o les metodologies ludicoteatrals. És fruit d'un procés de reflexió, acció, sistematització i contrast posterior i validació de la metodologia implementada a Andalusia des de l'any 2012.

L'objectiu de la proposta és afavorir una experiència vital transformadora (sensibilització - formació - conscienciació - acció) a persones joves organitzades en grups de mobilització que dissenyin i posin en pràctica de forma col·lectiva accions de mobilització i incidència política per reivindicar canvis i millores en la vida dels seus centres educatius, barris, ciutats i altres àmbits de la seva realitat local des d'una perspectiva global. Planteja la mobilització social no com un resultat, sinó com un camí de creixement en la ciutadania. El grup explora sobre ell mateix des del pla individual i col·lectiu, desenvolupa el sentit crític i la reflexió, qüestiona la realitat des de la seva subjectivitat i l'anàlisi del model social proporcionat per l'enfocament de gènere i les cures.

D'aquesta manera, a partir del reconeixement de les problemàtiques que ens afecten a escala planetària i la presa de consciència del paper protagonista de la ciutadania com a motor de canvi, comença un procés d'apoderament personal i d'equip que permet, progressivament, explorar les capacitats i les possibilitats individuals i grupals per passar a l'acció, concretades en el disseny i la implementació d'iniciatives creatives que provoquin, mostrin, reivindicuin o inspirin canvis socials en el context més proper, les seves comunitats o centres educatius.

Pensem que és important donar unes nocions bàsiques de les FASES d'aquest procés:

- 1 | **AUTOCONEIXEMENT I IDENTITAT DE GRUP.** En aquesta primera fase Passem de l'individual, al col·lectiu, partint de les capacitats i les habilitats individuals per construir el conjunt col·lectiu. Aquesta fase és el que, dins de les competències de l'EpDCG, s'anomena "Aprendre a ser en una realitat complexa" i "Aprendre a conviure en una societat en conflicte". En aquesta fase el grup explora qui és, què ha vingut a fer aquí, què uneix les persones que el componen, reconeixent-se com a grup amb capacitat d'acció i mobilització. La clau en aquesta fase és reconèixer els recursos personals / humans de les persones del grup, generar llaços entre elles, crear una identitat comuna i començar a construir l'estructura organitzativa d'equip.
- 2 | **ANÀLISI DE LA REALITAT.** En aquesta fase el grup comença a formar-se amb la finalitat de desenvolupar una anàlisi crítica de la realitat. A l'EpDCG aquesta fase es relaciona amb la competència "Aprendre a conèixer", en la qual el grup agafa consciència dels problemes i els conflictes compartits, contrastant de manera crítica les diverses fonts de coneixement, a partir de la relació, el treball col·laboratiu i l'exploració de camins diferents per abordar un mateix problema. Aquí, la facilitadora té l'objectiu d'aconseguir que el grup estructurí la seva organització interna de debat i opinió, de reflexió i crítica de construcció comuna del pensament col·lectiu.
- 3 | **CONSTRUCCIÓ COL·LECTIVA.** En aquesta fase, el grup comença a elaborar les seves accions des de la reflexió i el pensament crític recollit en la fase anterior. Aquí, la facilitadora ofereix espai perquè el grup aprengui a definir els seus somnis, ambicionant una nova realitat i planificant activitats encaminades a aconseguir aquest somni i aquesta nova realitat.
- 4 | **ACCIONS I AVALUACIÓ.** El grup es prepara per a l'acció i la duu a terme. A l'EpDCG coincideix amb l'"Aprendre a actuar", en la qual avaluem i analitzem des de les nostres accions i resultats com ens hem sentit, quines dificultats i capacitats hem trobat, què ha sortit bé i què podríem millorar, què hem aconseguit, què hem après i quines lliçons podem obtenir per al futur.

ON HO HEM IMPLEMENTAT?

La proposta de treball es va dur a terme a les ciutats de Màlaga, Salamanca, Valladolid, Saragossa i Burgos, en espais d'educació formal i no formal. Es va treballar amb **20 grups** de joves i dones, amb la participació total de prop de **500** persones, la majoria joves (el 61 % noies i el 39 % nois). La proposta es va haver d'adaptar a la realitat local i personal de cada grup, tot i que es va mantenir l'estructura global de la intervenció. Per això, en la descripció posterior de les activitats es podran observar grups en els quals la intervenció es va estendre més en el temps i grups en els quals la proposta va haver de reduir la seva execució. En qualsevol cas, sempre es va aconseguir mantenir el procés complet.

Del treball realitzat s'han extret aprenentatges vàlids i significatius de com la proposta serveix per promoure la participació

social entre la població més jove, per això hem seleccionat **6 grups de treball** de les cinc ciutats, de diferents realitats i contextos, per poder exemplificar la versatilitat de la proposta.

GRUP 1: Denunciant el racisme i la xenofòbia

On?

A l'Institut Santa María la Nueva i San José Artesano (Burgos).

Aquest projecte educatiu es deu a la fusió de dos centres: Santa María la Nueva i San José Artesano, fundats per Càritas Diocesana i l'Arquebisbat de Burgos a la dècada dels 60. Es tracta d'un centre concertat per la Junta de Castella i Lleó en tots els seus nivells: Educació Infantil, Primària, Secundària, Formació Professional de Grau Mitjà i Superior i Batxillerat, en el qual la Institució Teresiana assumeix la direcció i la gestió pedagògica.

Està situat al barri de Gamonal, el barri amb un nombre d'habitants més elevat de la ciutat de Burgos, on resideix, majoritàriament, població obrera. Aquest barri era un poble antic fins a l'any 1938, quan, a causa del seu

creixement demogràfic per la migració de persones que procedien de l'àmbit rural a la recerca de treball als polígons industrials, va unir-se a la ciutat de Burgos.

Amb qui?

Amb l'alumnat de 4t A de l'ESO, format per tretze nois i deu noies d'edats compreses entre els 15 i els 16 anys.

Com?

El fet de conèixer-se una persona a ella mateixa, a través de la reflexió pròpia i la retroalimentació de la resta del grup, és el primer pas per, des d'allà, començar una transformació personal que derivi en una transformació social i global.

Per això, es va iniciar una primera fase de sensibilització sobre la situació actual del món i les societats construïdes al voltant i en funció dels mercats, invisibilitzant per complet la necessitat d'una naturalesa i d'un medi ambient que siguin sostenibles i d'unes activitats de cures que són realment les que sostenen la vida.

Després de fer una anàlisi de la realitat i d'identificar el potencial com a grup, tant individual com col·lectiu, aquest va veure la importància de construir i mobilitzar-se per alguna problemàtica social sobre la qual consideressin important treballar i incidir, per sensibilitzar i visibilitzar-la al centre educatiu i l'opinió pública. En aquest cas, es va fer un vídeo amb fotografies que denunciaven el RACISME.

Fortaleses

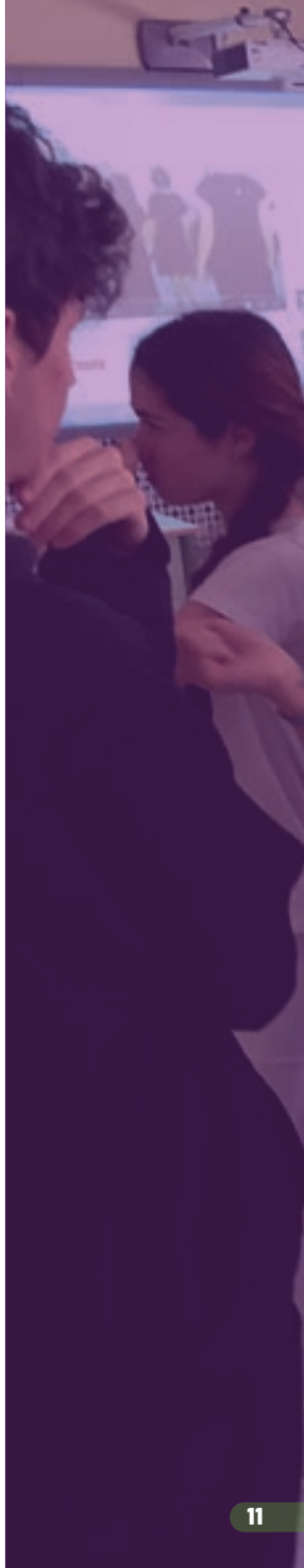
- La proposta s'adapta a un espai d'educació formal i això permet treballar totes les competències que es determinen al currículum d'educació proposat pel Ministeri d'Educació.
- Així mateix, es veu clarament com permet fomentar una transformació personal i col·lectiva. La joventut es converteix en un agent participatiu i motivat, i l'activitat de mobilització li dóna un protagonisme en el seu context amb el qual s'augmenta l'autoestima i el desenvolupament d'habilitats i capacitats personals.

Debilitats

- Les dinàmiques dels centres educatius no sempre faciliten el procés, ja que les sessions són molt curtes en dependre del temps establert per a una classe de tutoria.
- Els grups són molt nombrosos, i això dificulta el treball de donar protagonisme i espai a cada persona.

Aprenentatges

- Es pot pensar que quan s'intervé en un grup d'educació formal ja existent, en el qual els participants fa molts anys que estan junts, es coneixen i són un grup cohesionat, però no sempre és així: la majoria de vegades coneixem les persones per etiquetes, per actituds o només pel seu nom. Aturar-se a reflexionar sobre qui som de veritat, les nostres capacitats i habilitats, així com les de la resta de companys i companyes és el principi d'un construir col·lectiu, que genera nous llaços i una identitat comuna.
- D'aquest apoderament individual i col·lectiu passem de manera natural a la participació, sent aquesta la construcció de ciutadania, la finalitat última que persegueix en currículum educatiu i tot el treball de competències.
- El professorat demana més informació sobre la metodologia amb la finalitat d'incloure-la de manera permanent al Pla d'acció tutorial de Secundària.

GRUP 2: Visibilitzant les violències masclistes

On?

Al Col·legi Picasso (Màlaga).

Es tracta d'un centre educatiu de Secundària, Batxillerat i Cicle Formatiu amb gairebé 40 anys d'experiència i una important trajectòria en igualtat de gènere i educació transformadora. Aquestes temàtiques han estat prioritàries en el seu treball durant aquests darrers cinc anys, en els quals InteRed els ha acompanyat a través de la campanya Actua amb cures i la Xarxa Transforma. El districte Bailén, en el qual se situa aquest centre, és una zona d'alta densitat de població i equipaments i serveis escassos, per la qual cosa aquesta tasca es torna especialment necessària.

Amb qui?

Amb l'alumnat de 4t A de l'ESO, format per 6 nois i 10 noies d'edats compreses entre els 15 i els 16 anys.

Com?

Aquest grup va ser un dels que millor i més va treballar al voltant de la ludopedagogia, una proposta metodològica educativa que utilitza el joc per a la presa de consciència col·lectiva i el seu apoderament a favor de la transformació social. Així, es va dedicar més d'una sessió al joc, tractant de fomentar un ambient distès i relaxat. El llibre editat per InteRed “*Jugar i actuar*”⁵ va servir com a base per al procés amb dinàmiques.

El grup va rebre una formació exhaustiva sobre formes de mobilització social existents, ja que es va evidenciar la manca de coneixements sobre participació social. Durant el procés d'aprenentatge es van identificar les estratègies amb les quals el grup s'identificava més i les que s'adequaven millor a temps i recursos.

En un moment del procés, la falta d'alumnat a causa d'una excursió, obliga a treballar només amb nois (5), fet que porta a modificar la sessió i adaptar-la. En aquesta sessió els nois van poder aprofundir en la temàtica de la campanya i va suposar una oportunitat per poder treballar només amb ells sobre com construeixen, perceben i viuen la seva masculinitat i la seva visió de les cures, incidint en la responsabilitat col·lectiva i les competències relacionals.

Quan el procés es va reiniciar amb tot el grup, es va destinar temps a conèixer les formes de reacció social davant de situacions de violència dins de la parella, entre parella de dones i d'una dona a un home. El grup va decidir, aleshores, emmarcar la seva acció de mobilització en la denúncia de la violència contra les dones i sensibilitzar sobre la necessitat que la ciutadania es responsabilitzi i tingui cura, i que actuï davant de situacions de violència.

Fortaleses

- Quan el grup té un alt nivell de confiança de manera prèvia als tallers, l'aprofundiment en les temàtiques que es toquen als tallers s'incrementa notablement. Introduir la ludopedagogia des del principi també facilita aquesta confiança i treball en equip.
- Tot i que de manera no planificada, el fet de poder treballar només amb

5. <http://redciudadaniaglobal.org/wp-content/uploads/2017/04/interred-Jugar-y-Actuar.pdf>

nois va ser una oportunitat perquè ells, generalment menys participatius, també es poguessin expressar amb menys persones escoltant-los. En ser els més passius del grup, tenien altres dubtes i es trobaven en un altre moment del seu procés de transformació social, i va ser interessant per a ells. Van tenir l'oportunitat de començar a reconèixer els privilegis masculins, a la qual cosa van reaccionar agafant consciència amb rapidesa i empatia envers les noies.

- La metodologia basada en la dramatització i l'assaig i altres tècniques teatrals va funcionar molt bé amb el grup, atesa la seva confiança i destresa per a l'expressió verbal i no verbal. Tanmateix, aquestes habilitats són significativament més fortes en les noies, i això genera una participació més elevada d'aquestes.

Debilitats

- Tot i intentar treballar amb perspectiva de gènere per fomentar la participació dels nois, sembla que ells no troben el seu lloc, ja que les noies han assumit el protagonisme en el grup. Algun s'hi va sumant gràcies al reforç positiu que elles els donen.
- Aquest protagonisme en les noies fomenta el seu apoderament feminista, especialment a través de la presa de paraula, del seu autoconeixement i de l'augment de la seva autoestima, però no sempre acaba amb una consciència especial de drets com a dones.
- El procés d'identificació d'una proposta mobilitzadora és especialment complex per a joves amb poca experiència en mobilitzacions i accions socials, i més si es disposa de poc temps. És un moment en el qual el grup també està en risc, ja que s'enfronta a una nova situació i a pors i emocions. El temps per gestionar això, més el que necessitem per crear una mobilització, fa que la sessió requereixi com a mínim una hora i mitja o dues hores.
- La sessió prèvia a l'acció necessita ultimar molts recursos i, al mateix temps, és imprescindible seguir donant suport als seus processos personals i connectar-los amb el grupal. Es fa especialment complex davant la falta de temps.

Aprentatges

- La potencialitat principal de la proposta consisteix en el fet que la seva aplicació correcta permeti que els temes per treballar siguin els proposats pel mateix alumnat. A més, en ser un aprenentatge vivencial, la connexió amb els temes sol ser sincera i això en facilita més motivació. Perquè això sigui possible, és bo portar treballats possibles temes que sortiran, com l'atenció, el foment de la pau amb els treballs cooperatius, les actituds de cures davant la falta de temps, la integració de totes les persones, la diversitat, etc.
- La ludopedagogia és molt efectiva per a processos com aquest, amb el qual disposem de sessions limitades i en el qual el grup és jove i té menys capacitat per al pensament abstracte. La metodologia permet l'aprenentatge vivencial i motiva el grup en la seva totalitat. Tendeix a integrar quan hi ha divisions al grup. Per exemple, fomenta la cooperació i els lideratges femenins en jocs de pilota, més propis tradicionalment dels nois.
- El treball en grup fomenta l'autonomia en la presa de decisions, però també és cert que les persones que han estat menys motivades poden sentir més resistències a prendre papers protagonistes, tal com va passar. Tanmateix, gairebé tots i totes van trobar alguna tasca en la qual es trobaven millor.
- Si bé és cert que aquest procés ajuda els nois en la seva consciència de privilegis i, per tant, perspectiva de gènere, també ho és que els nois necessiten processos més llargs amb espais exclusius per a ells i referents masculins perquè aquesta iniciativa a la transformació sigui més forta.

GRUP 3: Sentint-se ciutadania

On?

A l'Asociación Tas de Salamanca.

L'Associació Tas sorgeix com a model d'intervenció i inserció laboral per al sector juvenil. Així mateix, s'encarrega d'organitzar programes de prevenció com a alternativa a un model d'aprenentatge al carrer de grups d'adolescents i joves amb carències socials. Les activitats que fan són: suport educatiu a Primària a menors d'entre 8 i 16 anys, centre d'oci per a joves, orientació laboral i itineraris d'inserció, campaments d'estiu (campament urbà i acampades), etc.

El grup amb el qual es va treballar se situa en un petit barri de la perifèria de la ciutat de Salamanca anomenat Puente Ladrillo. El barri ha passat de ser considerat un barri marginal de l'extraradi de Salamanca, a ser un barri en expansió continua que tendeix cap a una normalització progressiva de la seva

població. Tanmateix, a la zona més antiga del barri, on es troben els habitatges socials, encara persisteixen factors de marginació i d'un desavantatge social clar que han de ser atesos i tractats des d'àmbits diferents.

Amb qui?

Amb un grup de població gitana, d'entre 16 i 21 anys, amb un nivell acadèmic baix, ja que no té acabada l'educació secundària obligatòria (ESO) i un nivell econòmic baix, amb dificultats grans per cobrir necessitats bàsiques; els membres de les seves famílies, amb els qui conviuen, estan desocupats o tenen treballs precaris, com la recollida de ferralla o parades al mercat.

Algunes i alguns ja són pares i mares amb 17 anys; d'altres, estan casats amb 17 i 18 anys.

No reben cap prestació social ni acudeixen a cap tipus de formació que ofereix el sistema escolar formal i no formal. La seva preocupació principal és trobar una feina, tenen una autoestima baixa, ja que tenen la idea preconcebuda que no poden tenir els mateixos drets que les persones que no són gitanes.

Expressen un gran rebuig a participar en tallers o classes que els recordin l'institut, ja que el seu pas per l'educació formal no ha estat satisfactori per a ells i elles.

És un grup molt patriarcal, ja que per la seva cultura i l'educació rebuda estan molt marcats els rols de gènere, un fet que està molt present en les relacions entre nois i noies. Són molt religiosos, catòlics, i això marca molt les seves actituds, valors i normes no escrites que, com a comunitat gitana, segueixen.

De la seva cultura destaquem la capacitat de treball en equip, d'unió i col·laboració entre les diferents persones del mateix equip, així com les cures entre familiars, persones grans i infància, que són la base dels seus principis i valors. No ho són tant la cura de la salut i la cura mediambiental.

Com?

Es va veure necessari posar èmfasi en la creació d'un ambient de coneixement i confiança en el grup abans de començar a generar debat sobre el context i la realitat en la qual vivim.

Aquesta autoestima baixa que presentaven les persones del grup, juntament amb les relacions masclistes i violentes, ens va fer entendre que era necessari afavorir l'autoconeixement i reconèixer recursos personals/humans de les persones del grup, ajudant a l'eliminació de prejudicis i estereotips.

El fet d'augmentar l'empatia, l'escolta i la cura de totes les persones del grup va fomentar la participació i la construcció social de la identitat. A poc a poc, passem a un esglaió més gran: promoure el pensament crític i la cerca de solucions col·lectives per imaginar una realitat nova.

L'activitat de mobilització se centra en trencar els estereotips de la cultura gitana, una exposició de fotografies en la qual gitanes i gitanos apareixen fent diferents accions al seu barri, per demostrar que elles i ells també són part d'aquesta transformació de la realitat i de la creació d'una nova ciutadania.

Fortaleses

- Entenen molt bé la feina en equip, això està molt vinculat a la seva cultura, ja que des de molt petits i petites són educats en la cura de la família.
- Ser conscients que són persones titulars de drets i titulars de deures ha estat un gran descobriment per al grup, sentir que pertanyen a una societat que no només és responsabilitat dels "altres" (persones no gitanes a les quals anomenen paies i paios), començant a sentir-se corresponsables.
- Hi ha hagut una gran feina de transformació personal, han aprofundit en la implicació individual per a la resolució dels problemes generals, han estat conscients de com els seus problemes personals i familiars estan íntimament relacionats amb l'estructura i la problemàtica social.

Debilitats

- Tenen problemes amb el pensament abstracte, de manera que els costa d'entendre certs continguts, pensar i actuar de manera independent i crítica. La seva realitat es limita a la família i el barri. Entendre el món i la ciutadania global, així com la interdependència, els suposen dificultats.
- Sobre les seves relacions, destaquen actituds masclistes respecte a les noies que participen en el grup, criticant les opinions i les formes de

pensar d'elles, entenent que les dones són menys competents. Les actituds violentes també són palpables entre les i els participants, tenen generalitzada aquesta forma de parlar-se i comunicar-se, aixecant la veu, gesticulant amb el cos, etc. Tot això fa que s'hagi de començar amb un treball d'habilitats personals i cohesió grupal important, eliminant estereotips i prejudicis abans d'aconseguir altres objectius.

Aprentatges

- L'ús de metodologies noves com les socioafectives i la gestió de conflictes han ajudat a descobrir un camí nou a la consciència d'ésser, conviure, conèixer i actuar en el seu entorn local, un entorn que sentien que no els pertanyia.
- L'enfocament de gènere ha transformat la manera com entenien la realitat i com la participació de totes i tots fa la "construcció ciutadana". Això ha augmentat la seva autoestima i les capacitats personals, però sobretot l'apoderament grupal
- Potser l'aprenentatge més gran hagi estat veure com aquesta metodologia enforteix el treball d'altres processos (en aquest cas, era la cerca de feina), com aquest apoderament individual, la participació i la mobilització, desenvolupa unes capacitats indispensables per a la vida i la construcció d'una ciutadania nova.

GRUP 4: Jugant mentre es té cura

On?

A l'Associació Socioeducativa Gusantina, que treballa al barri de la Magdalena de Saragossa, a través del seu projecte Mimbres. Aquest projecte promou que dones joves del barri puguin iniciar un procés de creixement personal i professional a través d'un itinerari formatiu que les acosti al mercat laboral, exercint de cuidadores de nens i nenes i fent possible que les mares del barri treballin amb tranquil·litat a fora de casa, sabent que els seus fills i filles estan cuidats per dones en les quals confien. És un projecte construït des de la diversitat del barri, que pretén possibilitar la conciliació de la vida familiar i laboral de les famílies immigrants i autòctones establint una xarxa de suport comunitari. El projecte ja fa set anys que està en funcionament i genera processos formatius amb joves del barri i aconsegueix uns nivells de qualitat en la cura de les nenes i els nens.

Amb qui?

Amb vuit dones d'entre 19 i 30 anys, tant espanyoles d'ètnia gitana, com d'origen marroquí, que són cuidadores del projecte Mimbres de l'associació.

Com?

Durant els mesos en els quals es va implementar la proposta, es va dur a terme un procés d'apoderament juvenil que va facilitar el pas de la reflexió individual a la col·lectiva, partint de capacitats i habilitats individuals. A través dels tallers, el grup va començar a construir un discurs propi, desenvolupant les seves habilitats per al debat en el marc d'una anàlisi crítica de la realitat que les envolta, sempre des de l'enfocament de cures.

Les dinàmiques proposades van generar reflexions profundes que van permetre una anàlisi en la qual es van identificar inequitats de gènere i consciència crítica sobre les relacions de poder presents a les seves pròpies vides. Partint sempre de la seva realitat propera, van poder reflexionar sobre el sistema socioeconòmic actual, injust en l'àmbit global. La consciència de drets va portar les dones a ambicionar realitats noves i a creure en la transformació social. En l'última fase del procés, i en el marc del treball sobre competències cooperatives, les dones van aprendre a identificar i planificar accions de canvi social.

Com a resultat del debat previ, en el qual van relacionar la desvaloració de les feines de cures amb la vulneració dels drets de la infància i la desigualtat econòmica, van posar en valor el projecte en el qual treballen com a element de resistència davant d'aquestes realitats. Per això, van decidir que la seva acció de mobilització havia d'anar encaminada a què més gent conegués el seu projecte i que la millor manera de fer-ho era aprofitant les seves capacitats i coneixements, les aportacions que podien fer gràcies al treball en una associació socioeducativa i amb la infància. Per això, la seva manera de presentar el projecte seria a través del joc. Després de dedicar una sessió de formació a crear el joc que les havia d'identificar, el van presentar a la festa de cap d'any de l'Associació Gusantina. Tanmateix, no es volen quedar amb això i pretenen utilitzar el joc dissenyat per presentar el seu projecte en festes, actes o amb famílies, a altres associacions de la ciutat de Saragossa.

Fortaleses

- En ser un grup de dones que es dediquen professionalment a la cura, quan la proposta s'ha centrat en la desvaloració de les feines de cures i de les desigualtats de gènere que la fonamenta, han desenvolupat propostes creatives i han agafat consciència del valor del treball que elles mateixes duen a terme. En la dinàmica de “molècula dels problemes”, entre els sentiments negatius que els provocava aquesta desvaloració, comentaven que també se senten lluitadores. Sens dubte, una fita interessant en el seu procés propi d'apoderament feminista!
- Fomenta el treball en equip i, de fet, fomenta la inclusió de les participants noves en el projecte Mimbres, ja que el grup de participants veteranes que han fet el procés han convidat a participar en aquesta acció les participants que estan iniciant el seu procés de formació. D'aquesta manera, les noies noves es comprometen amb el projecte i es genera cohesió grupal. Es converteixen, així, en agents multiplicadores de canvi.

Debilitats

- El fet que algunes fossin persones immigrants que no dominen la llengua castellana creava certes situacions de descoordinació; tanmateix, va desencadenar una reacció de “cura” entre elles quan altres companyes es van convertir en les seves traductores i van visibilitzar el sentiment de pertinença al grup.
- A causa de la dinàmica del grup i del temps dedicat a salutacions i a compartir inquietuds personals, les activitats començaven amb dificultat, restant temps al seu desenvolupament adequat, de manera que diverses dinàmiques plantejades al principi no es van poder dur a terme. Tanmateix, el grup està molt cohesionat i el tema els toca de prop, de manera que entren fàcilment en el debat i la reflexió.
- En ser un grup no mixt (exclusiu amb dones), la reflexió sobre la consciència de privilegis dels homes no es va poder desenvolupar, ja que no era procedent.

Aprenentatges

- El fet de partir d'una anàlisi crítica de la realitat i prendre consciència de les responsabilitats pròpies en la perpetuació de determinades injustícies socials

és un punt de partida per a la transformació personal i cap a la mobilització i l'apoderament. I si, a més, el contingut de l'anàlisi es pot materialitzar en l'experiència pròpia, els aprenentatges incrementen l'impacte.

- Implementar la proposta en grups amb unes dinàmiques d'equip i confiança ja demostrades assegura un ambient d'acollida i confiança que facilita el procés. El fet de portar temps treballant i formant-se juntes afavoreix l'obertura cap al qüestionament personal i col·lectiu.

GRUP 5: Cuidant el grup

On?

A la seu d'**InteRed Joven**, a la ciutat de Màlaga.

El Comitè InteRed de Màlaga va començar el 1999 i fa periòdicament formació al voluntariat, accions al carrer, incidència política i treball de sensibilització i mobilització social. Hi ha un grup permanent de persones voluntàries amb perfils molt diversos i nivells de compromís diferents, que assumeixen responsabilitats en les accions per dur a terme a la província.

Amb qui?

Amb el grup de voluntariat del comitè de Màlaga d'InteRed, format per deu persones d'entre 17 i 70 anys.

Com?

Les persones que formaven part del grup ja havien participat en accions d'InteRed en el marc de la campanya "Actua amb cures", però no de la mateixa manera ni amb la mateixa responsabilitat. Així, es va començar donant a conèixer la campanya, l'ONG i connectant la teoria amb les seves pròpies experiències i coneixements sobre cures i mobilització social. Se'ls va mostrar la desigualtat social en les cures, representada per l'iceberg, i van visionar el vídeo de la campanya. A partir d'allà, es va iniciar un debat sobre desigualtat de gènere en les cures.

A través del joc, es va posar de manifest la importància de la cooperació i la desigualtat per aconseguir un procés curós i uns resultats exitosos en qualsevol iniciativa.

Durant la fase d'autoconeixement es va iniciar un treball personal que consistia en una anàlisi de les qualitats pròpies. Per a això, van dibuixar la molècula personal (dinàmica escrita a la proposta), per passar a la "supermolècula", a la qual es van unir les qualitats de tot el grup i va permetre veure la potencialitat i les capacitats com a grup per fer una mobilització social. D'aquesta manera, es van poder visualitzar les preocupacions del grup per la societat, els seus desitjos de transformar-la i els diferents moments en què s'esdevé.

Es va dedicar una sessió a l'elecció i la preparació de la mobilització social. El grup va decidir prioritzar la sensibilització sobre la crisi de cures a la resta de persones que formen part del voluntariat de la delegació d'Andalusia i va voler aprofitar la trobada andalusa de voluntariat que es fa dues vegades a l'any i en la qual participa el voluntariat dels comitès de Jaén, Màlaga, Còrdova, Sevilla i Granada. Per això, decideixen fer durant aquest dia tres activitats: lectura conjunta d'un poema, ball i

lectura d'un conte. Amb aquestes activitats, el grup va voler transmetre la seva idea sobre les cures a la resta del voluntariat.

Fortaleses

- El grup està format per persones que, a més, participen en activitats de lleure paral·leles, externes al seu compromís amb l'organització, fet que enriqueix les reflexions del grup i afavoreix el diàleg col·lectiu.
- Després d'aprendre què és la perspectiva de cures, la fase d'autoconeixement va servir perquè les noies aprenguessin a redefinir-se des de l'apoderament feminista, fet que va generar que possessin límits al fet de tenir dret a veu desproporcionat dels homes del grup. En ser tractat durant la sessió, va provocar certes resistències, ja que els nois participants no eren conscients d'aquesta consciència de privilegis.
- També el fet de conèixer les dificultats que han tingut les dones per al seu desenvolupament propi i l'exercici dels seus drets permet aquesta consciència.

Debilitats

- El fet de tenir només un noi en el procés dificulta que el grup s'enriqueixi des de la mirada dels nois joves, tot i que el noi que hi va assistir sí que va prendre consciència i va verbalitzar la seva situació privilegiada com a home.
- Tanmateix, que les dones, que van agafant consciència de gènere, segueixin defensant i enaltint el paper d'ells com a altres víctimes del patriarcat, demostra que encara els aprenentatges sobrevinguts a una educació patriarcal són difícils d'eliminar.

Aprenentatges

- L'autoanàlisi de les vides pròpies de les persones participants, des d'una perspectiva de gènere i de cures, facilita la transformació personal.
- Treballar la desigualtat de gènere amb homes s'ha de fer sempre deixant clar que ells, en el sistema patriarcal, disposen de privilegis, com l'escolta, la capacitat d'elecció i la legitimitat social, dels quals no disposen les dones.

GRUP 6: Integrant amb abraçades

On?

A la seu de la Red Íncola (Valladolid), situada al barri La Rondilla, un dels barris amb més població immigrant (un 7,64%), molt per sobre de la mitjana de la ciutat.

Tanmateix, la població que va participar en el procés prové de barris diferents de la ciutat, en els quals la bretxa social ha augmentat en els darrers anys. Aquests barris es troben entre els 100 barris més pobres d'Espanya.

Les diferències culturals en els patrons de comportament provoquen situacions de desconcert i soledat. Els menors immigrants no se senten com els seus companys espanyols, però tampoc reconeixen en ells mateixos la cultura del seu país d'origen. Entenem que les mesures per fomentar la participació i la promoció de la igualtat d'oportunitat entre els menors immigrants és un dels grans reptes i, per tant, es tracten en aquest projecte.

En general, són col·lectius vulnerables als quals el fet de prendre consciència i compromís amb els drets humans, de les dones, la justícia social i l'equitat de gènere els serveix per impulsar el seu propi procés d'apoderament juvenil.

Amb qui?

Amb joves immigrants d'entre 13 i 18 anys, participants en un projecte de suport escolar que duu a terme l'Associació Red Íncola de Valladolid.

El perfil de la població destinatària del projecte té una sèrie de factors i característiques més complexes que marquen les intervencions que es fan amb el grup de joves. Totes i tots són migrants, de manera que tenen països d'origen diferents. Algunes d'aquestes persones ja fa uns 6 o 7 anys que viuen a Espanya, i d'altres no fa més de 5 mesos.

Procedeixen de famílies en situació de risc d'exclusió, cases amb falta de recursos econòmics, situacions de violència, falta de formació, desocupació i problemes de salut.

Si ens centrem en el grup de joves, alguns i algunes tenen dificultats amb l'idioma, problemes escolars que deriven del fracàs escolar i l'abandonament primerenc del sistema educatiu, falta de recursos econòmics que afecten la seva alimentació, la salut, la indumentària i el clima familiar.

Els i les participants es coneixien entre si, però només es relacionaven per nacionalitats o cultures; és difícil veure una persona del Marroc amb algú d'Algèria, o algú de la República Dominicana amb algú de països àrabs. Les famílies han traslladat aquests prejudicis als i les menors.

Cóm?

Aquest programa pretenia ser l'inici de la constitució d'un grup de lleure juvenil que impulsés i dinamitzés les seves activitats pròpies, participant en activitats proposades a la ciutat i amb un altre tipus de poblacions, que ocupin "el carrer", és a dir, se sentin amb drets i responsabilitats entenent que elles i ells són ciutadania amb poder de decisió i d'acció en el seu context. Un grup que caminés sol.

En ser un grup sense constituir, es comença afavorint el coneixement de les i els participants, fomentant un ambient de confiança i distensió per despertar l'interès per seguir participant. Una vegada creada la cohesió grupal, es comença generant espai de debat i analitzant problemàtiques socials partint de les seves experiències personals: la migració, la xenofòbia, la violència entre iguals i els drets de les dones s'identifiquen com problemes individuals, sense ser conscients de la seva globalitat.

L'itinerari realitzat es va centrar a oferir alternatives per al canvi imaginant una realitat nova, juntament amb un treball d'autoconeixement i la creació de llaços entre les persones.

Durant l'activitat de mobilització, es va treballar la xenofòbia a través de la realització d'entrevistes d'un minut a persones que van pel carrer i acabant amb una acció d'"abraçades gratis" difosa a través d'un cartell al carrer.

Fortaleses

- En un principi, pensàvem que les diferències de gènere serien palpables en les seves relacions i discursos, però no ha passat res d'això, les noies i els nois utilitzen conceptes com "drets", "igualtat", es comporten entre ells i elles amb equitat i respecte totals. Quan identifiquen problemes socials, senten com aquests no tenen el mateix impacte en els homes que en les dones, i passa el mateix quan busquen solucions o alternatives, són diferents les propostes realitzades per elles que les realitzades per ells.
- L'ús del joc i dinàmiques actives és la metodologia que més els motiva i incentiva per a la participació, és indispensable trencar amb estructures més relacionades amb l'educació formal com fitxes, asseure's al davant d'una taula, etc.
- S'ha vist una transformació personal. El fet de parlar de les emocions, del que t'agrada, del que penses i sents; en definitiva, agitar l'intern i compartir-ho amb la resta de persones, veuen que et canvia com a persona, et planteja dubtes de com percebies el món i com el veus ara, i això ha aconseguit canviar actituds i conductes.

Debilitats

- El temps de cada taller és escàs, la sessió es fa curta i el grup es mostra cansat, ja que, prèviament, han acudit a classes de suport escolar, però es veu impossible que les famílies permetin un altre moment per acudir al grup.
- Avaluem que la proposta ha de seguir desenvolupant propostes d'activitats en les quals es treballi l'equitat de gènere de manera més explícita, que facilitin l'aprofundiment en conceptes bàsics de gènere i eines d'anàlisi.

Aprentatges

- És indispensable treballar amb les famílies, ja que elles són les que donen permís perquè les seves filles i fills participin en aquest projecte, i solen ser reticents, ja que creuen que per ser migrants la gent no els tractarà bé. Solen desconfiar que es barregin amb nois i noies d'altres cultures, per això fomentar la relació amb les seves tutores i tutors legals i guanyar-nos la seva confiança ha estat un encert.
- Treballar amb l'educadora en la preparació de les sessions ha marcat l'èxit del projecte, ja que s'ha apropiat de la metodologia, marcant totes les seves accions i intervencions basant-se en ella.
- El treball en competències amb aquesta mena de població és molt important. Per exemple, les competències en comunicació lingüística. Partim d'una premissa: són joves que provenen de diferents nacionalitats, cap d'ells ha nascut a Espanya, de manera que l'idioma és una dificultat, entenen força bé el castellà, però en expressar-se es poden presentar diverses interpretacions, de manera que dediquem temps a les habilitats necessàries per a la comunicació (escolta activa, atenció) i aclarir conceptes, paraules i expressions, per definir una única interpretació agafant com a referència el context concret. El respecte i el dret a la diversitat cultural i fomentar el diàleg entre cultures i, sobretot, entre societats és una competència clau per crear cohesió grupal i respecte entre iguals.

Resumint...

A tots els espais

- És important que les iniciatives de mobilització social siguin part d'un procés participatiu en el qual les persones joves s'impliquin de manera conscient. Per això, és fonamental que en la fase d'anàlisi i reflexió es tractin temes que els importen, que estiguin connectats amb la seva realitat (local i global). Treballar amb els i les joves partint de les seves pròpies inquietuds, interessos o preocupacions permet generar aprenentatges significatius amb més capacitat transformadora.
- És imprescindible generar espais en els quals les persones participants se sentin escoltades de manera activa, acompanyades, crear entorns en els quals hi hagi present el punt afectiu, espais en els quals el reconeixement i l'empatia siguin elements que reforcin l'autoestima del grup, contribuint a processos d'apoderament individual i col·lectiu.
- La centralitat dels ciutadans en la proposta metodològica s'ha de materialitzar al llarg de tot el procés, visibilitzant i valorant les activitats de cures necessàries per al sosteniment del grup i que fan possible la participació de les persones que l'integren.
- El fet de partir d'una anàlisi crítica de la realitat i prendre consciència de les responsabilitats pròpies en la perpetuació de determinades injustícies socials és un punt de partida important per a la transformació personal.
- Treballar la desigualtat de gènere amb els joves (homes) passa necessàriament per analitzar críticament el model de masculinitat hegemònica i la posició de privilegi que el sistema els atorga.

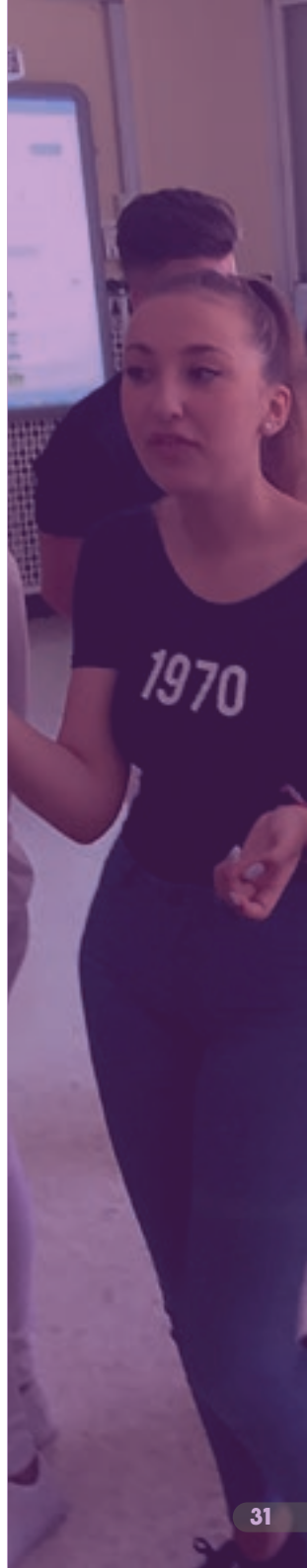
Als espais d'educació formal

- Treballar l'EPDCG en un context com el sistema educatiu formal, en el qual les persones participants estan treballant juntes un espai de temps més o

menys llarg, ens pot fer creure que els grups amb els quals ho fem són grups homogenis, cohesionats i que tenen dinàmiques d'interacció ja consensuades, però no sempre és així. La majoria de vegades els seus membres es reconeixen a través d'etiquetes, actituds o prejudicis. Aturar-se a reflexionar qui som de veritat, quines són les nostres capacitats i habilitats individuals, així com les de la resta de companys i companyes, és el principi de construir un col·lectiu que genera **llaços i una identitat comuna**.

- Hem comprovat com l'ús del **joc** i les dinàmiques actives és una de les metodologies que més motiva els grups. Trencar amb estructures típiques de l'educació formal, com asseure's davant d'una taula, incentiva la participació. Les metodologies basades en la dramatització i l'assaig i altres tècniques teatrals van funcionar molt bé amb alguns grups, enfortint la seva confiança i destresa per a l'expressió verbal i no verbal.
- La proposta s'adapta perfectament a un espai d'educació formal i permet treballar totes les **competències** que es determinen al currículum d'educació, proposades pel Ministeri d'Educació.

Als espais d'educació no formal

- La metodologia JAAC afavoreix l'enfortiment d'altres processos en els quals s'insereix. Per exemple, en processos de cerca de feina o suport extraescolar, enfortir l'apoderament individual, fomentar la participació i la mobilització social desenvolupa unes **capacitats** indispensables per afrontar la vida des d'un enfocament **de drets** i ciutadania.
- La participació de les famílies als processos duts a terme amb grups en risc d'exclusió afavoreix la seva participació, ja que es constitueixen com a agents de canvi en els seus contextos més propers, els domèstics. Guanyar-se la confiança de les famílies afavoreix l'apoderament, tant col·lectiu com individual, de les persones joves i elimina les possibles pors que puguin impedir-ne la participació social plena.

A **InteRed** treballem per fomentar la governabilitat, la participació social i una ciutadania crítica amb perspectiva global, per això desenvolupem iniciatives amb l'objectiu d'acompanyar processos de transformació personal i social per a una ciutadania conscienciada i compromesa amb els drets humans.

Pensem que treballar amb la joventut d'avui dia, que tindrà a les seves mans decisions que afectaran el conjunt de la societat en un futur no gaire llunyà, afavorirà la creació d'un model social i polític respectuós, en el qual la ciutadania es compromet amb la realitat global, que visqui en coherència amb el respecte i la defensa dels drets humans, amb els drets de les nenes i les dones, que posi en qüestió els models de desenvolupament injustos, que reconegui i valori les cures, fomenti estils de vida respectuosos amb el medi ambient i amb les persones i proposi processos creatius per pensar en altres maneres de ser i estar al món.

A **InteRed** volem fomentar en la joventut una actitud crítica i una mirada solidària al món.